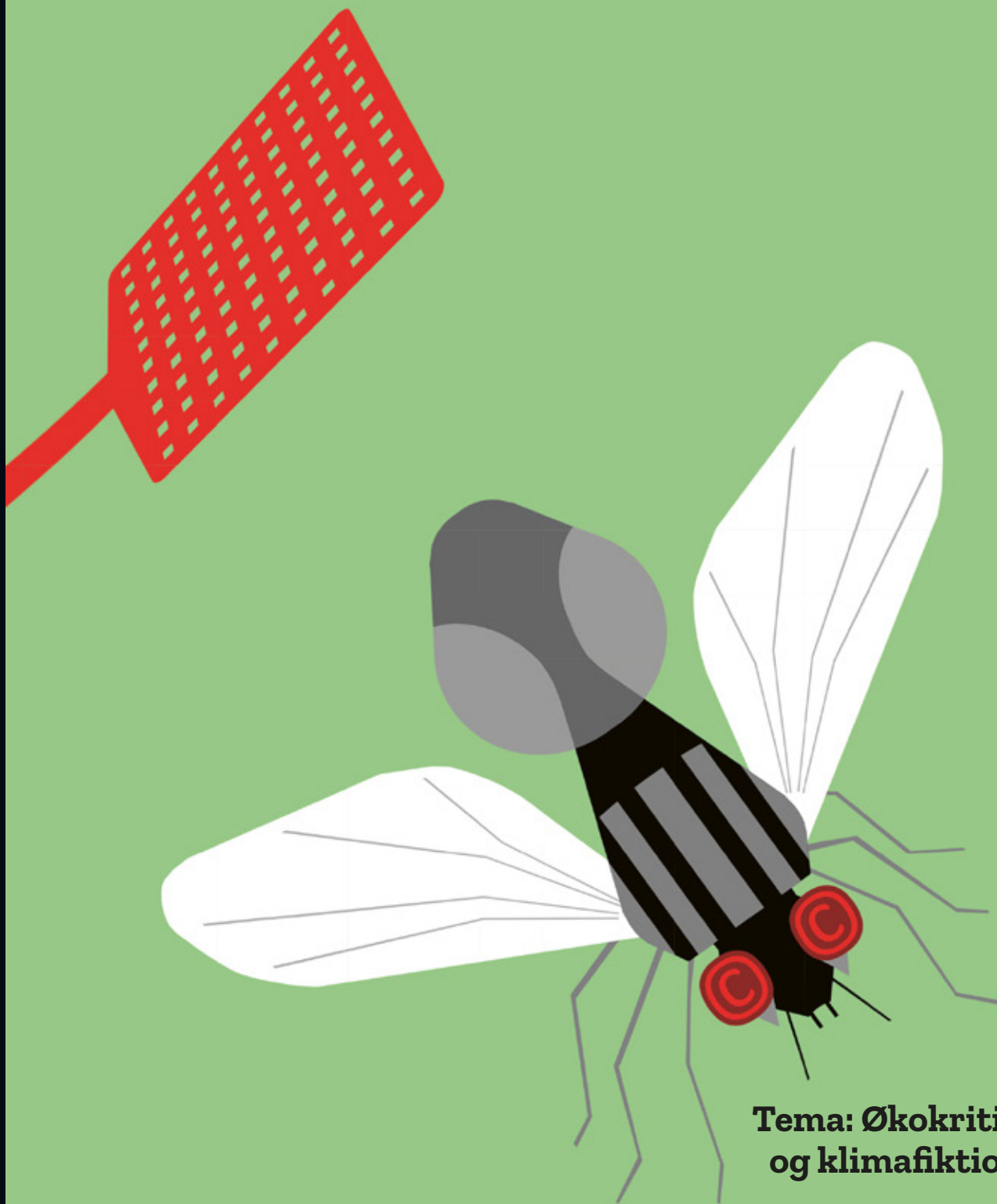

Klods Hans

Nr. 1 · Februar 2025

**Tema: Økokritik
og klimafiktion**

Kan børnelitteraturen redde verden?

Klimafiktion. Økolitteratur. Cli-fi. Hvad end vi vælger at kalde det, er det et faktum, at der i disse år udkommer stadigt flere børne- og ungdomslitterære værker, der er optaget af den allestedsnærværende – og særdeles vigtige – klimadagsorden; en tendens, vi også ser i den såkaldte "voksenlitteratur".

Men er det nyt, at der bliver skrevet litteratur om naturen og menneskets (og ikke mindst barnets) plads i denne? Nej, faktisk langt fra. Det nye er derimod de måder, som disse værker kredser om naturen og forholdet mellem denne og mennesket, men også de måder, vi i dag læser ældre værker med nye (klima)kritiske briller.

Jeg kan anbefale, at du starter med signaturartiklen "Om å lese barne- og ungdomslitteratur økokritisk" af Nina Goga, der er norsk professor i børnelitteratur. *I prinsippet kan enhver tekst leses økokritisk*, skriver Goga. Men hvad vil det egentlig sige at læse økokritisk? Faktisk er det ikke så lige til at svare på, påpeger hun. Synet på, hvad der kendetegner den økokritiske læsning, har nemlig ændret sig meget gennem de seneste 30 år – ja, i det hele taget har forståelsen af begrebet økokritik udvidet sig og ændret betydning med årene.

I bladet kan du også møde en række folk, som er optaget af relationen mellem os mennesker, den Jord, vi bor på, og de arter, der befolker den, i enten deres forfatterskaber eller deres forskning. Eller du kan læse om, hvad der sker, når økokritiske værker møder henholdsvis skoleelever og børnehavebørn i undervisningsøjemed.

Samlet vidner bidragene i dette nummer af *Klods Hans* om, at børne- og ungdomslitteraturen kan tilbyde en række perspektiver på klimadagsordenen, som er ganske særlige og unikke. Den kan blandt andet:

- ... give læseren unik viden om vores Jord og om andre arter.
- ... åbne for samtaler om svære emner og eksistentielle spørgsmål.
- ... gøre læseren bevidst om naturen som noget, vi skal passe på.
- ... give mod og indgyde læseren til handlekraft og til at deltage aktivt i verden.

Kan børnelitteraturen redde verden? Næppe, men man må jo starte et sted, som Vitello og hans venner må erfare i *Vitello redder verden*. Det er bare om at få hul på det.

Sådan er det jo med så meget.

Caroline Bruhn-Jensen

Caroline Bruhn-Jensen

Redaktør

Tema: Økokritik og klimafiktion

”

Jeg er optaget af den destruktive måde, vi behandler vores levende Jord på.

Interview med Adam O.
Side 14

Ti titler til temaet
Side 12

Klods Hans

Nr. 1 · Februar 2025

- 4 **Nyt og noter**
- 5 **Vi støtter IBBY Danmark**
- 6 **Om å lese barne- og ungdomslitteratur økokritisk**
Af Nina Goga
- 10 **Cli-fi og handlemod**
Af Dorte Vang Eggensen og Rasmus Lund Nielsen
- 12 **Ti titler til temaet**
Af Mette Sofie Kirkedal
- 14 **Adam O.: "Jeg er optaget af den destruktive måde, vi behandler vores levende Jord på"**
Af Caroline Bruhn-Jensen
- 16 **Fra idé til værk: Et perfekt insekt**
Af Karen Filskov
- 18 **Ikke nu, men nu! – Billedbøger om klimaforandringer i børnehaven**
Af Lisa Stolt Rasmussen og Nanna Jordt Jørgensen
- 20 **Godt, det bare er en bog – Samtale med Morten Dürr om bøger, klima og håb**
Af Tea Bendix
- 22 **En kongres, der sætter børnebøgerne i perspektiv**
Af Tea Bendix
- 24 **Fem skarpe til Theresa Schilhab**
Af Sine Antonisen
- 26 **Oversættere fra hele Norden på besøg i København**
Af Nanna Kalkar
- 28 **Mit hjerteblod**
Af Mette Sofie Kirkedal

Klods Hans udgives af Selskabet for Børnelitteratur, IBBY Danmark

ibbydanmark@gmail.com
www.ibby.dk
facebook.com/ibbydenmark
facebook.com/IBBY.Europe
facebook.com/ibby.international
facebook.com/ibbynordic

Redaktion
Caroline Bruhn-Jensen (redaktør)
Janus Neumann
Mette Sofie Kirkedal
Sine Antonisen
Tea Bendix
Grafisk design: Peter Waldorff
Forsideillustration: Karen Filskov
Tryk: LaserTryk

Bestyrelse
Christian Bach (forperson og kasserer)
Mette Sofie Kirkedal (næstforperson)
Caroline Bruhn-Jensen, Hanne Panduro, Janus Neumann, Jesper Toft Fensvig, Maria Louise Bjerrum, Nana Baaner Klitgaard, Sophie Fuglesang, Tea Bendix
Johanne Elvers Madsen (suppleant)
Johanne Pasgaard (suppleant)

Medlemskab (inkl. abonnement)
Private kr. 350,-
Pensionister/studerende kr. 275,-
Institutioner kr. 900,-

iBBY DANMARK

Selskabet for Børnelitteratur

Forsiden på dette nummer af Klods Hans er lavet af Karen Filskov og stammer fra hendes bog *Et perfekt insekt* (Vild Maskine, 2024).

Tak for et fantastisk statusseminar

Fredag 17. januar afholdt IBBY Danmark vores årlige statusseminar for børne- og ungdomslitteratur, som i år fandt sted i nye, lækre lokaler hos IDA Conference. Dagen bød på et mash-up af alt det bedste fra børnelitteraturens verden med besøg af bl.a. sidste års vinder af Klods Hans-prisen, Lisbet Vestergaard, Dennis Glintborg fra produktionsselskabet Super Poul og Sabine Lemire og Rasmus Bregnhøi, der fortalte om deres populære serie om Mira.

Skal du med til næste år, så sæt allerede nu kryds i kalenderen 23. januar 2026!

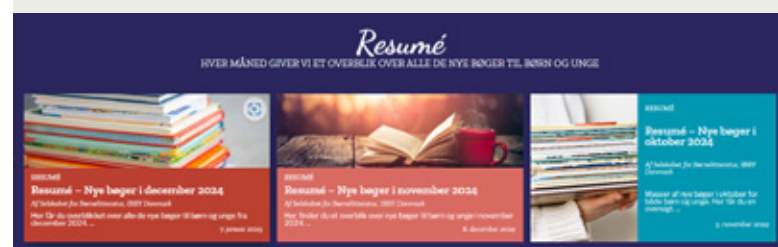
Læs mere på ibby.dk

Bogbotten skal videreudvikles

I 2024 flyttede Bogbotten ind på ibby.dk. Nu sætter IBBY Danmarks bestyrelse gang i et udviklingsarbejde, som skal gøre Bogbotten endnu bedre og endnu mere relevant. Læs mere om de overordnede tanker på ibby.dk – og skriv endelig til os, hvis du ligger inde med en god idé.

Har du set vores nye format RESUMÉ?

Resumé er et nyt tiltag på IBBY Bloggen, hvor du kan få overblik over alle de nye børne- og ungdomsbøger, der løbende udkommer. Du finder et nyt resumé hver måned, så du altid kan være helt up to date. Find det på ibby.dk/ibby-bloggen

Kom med til generalforsamling i IBBY Danmark

Torsdag d. 13. marts afholdes der generalforsamling i Selskabet for Børnelitteratur, IBBY Danmark. Generalforsamlingen finder sted kl. 18.30-20.30 hos Gyldendal, Klareboderne 3, 1115 København K.

Tilmelding er nødvendig. Læs mere og se dagsorden på ibby.dk

Vi støtter IBBY Danmarks arbejde for børne- og ungdomslitteraturen

Alinea
Alvilda

CARLSEN

FORLÆNS

Forlaget Hjulet

Gutkind

GYLDENDAL

GYLDENDAL UDDANNELSE

KRABAT

løes for livet.

MANUSKRIFT SKOLEN for børnefiktion.

Straarup & Co

VILD MASKINE

Helt overordnet vil jeg hevde at det har skjedd en dreining fra naturfeirende til naturproblematiserende barn- og ungdomslitteratur. Men det har også skjedd en dreining fra lesninger som forstod barnelitterære tekster som hyllest til naturen og til forestillingen om en særlig kontakt mellom natur og barn, til mer problematiserende lesninger som har tilskrevet de samme tekstene en mer kritisk refleksjon over dette forholdet.

Om å lese barne- og ungdomslitteratur økokritisk

Av *Nina Goga*, professor i barnelitteratur ved Høgskulen på Vestlandet

I prinsippet kan enhver tekst leses økokritisk. Med det mener jeg at enhver tekst kan leses med tanke på hvordan den framstiller naturen og med tanke på hvilket syn på mennesker og andre livsformer og materialiteter som kommer til uttrykk i teksten.

Økokritisk lesning av litteratur har de siste 30 årene gjort seg gjeldende som en relevant innfallsvinkel til både eldre og nyere tekster. I de samme 30 årene har synet på hva økokritikk er utvidet seg. I 1996 definerte Cheryll Glotfelty økokritikk som studiet av forholdet mellom litteratur og de fysiske omgivelsene. Neste ti år senere inkluderte Greg Garrards det kulturhistoriske forholdet mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige i definisjonen. Og i 2020 forsto Cheryl Lousley det å lese økokritisk som det å oppmerksomt undersøke estetiske uttrykk med vekt på gjensidig avhengige relasjoner og møter mellom ulike

livsformer og det ikke-levende miljøet. Ifølge Lousley konfronterer en økokritisk lese måte de verdimesig ubalanserte møtene og relasjonene mellom alt som finnes på jorden.

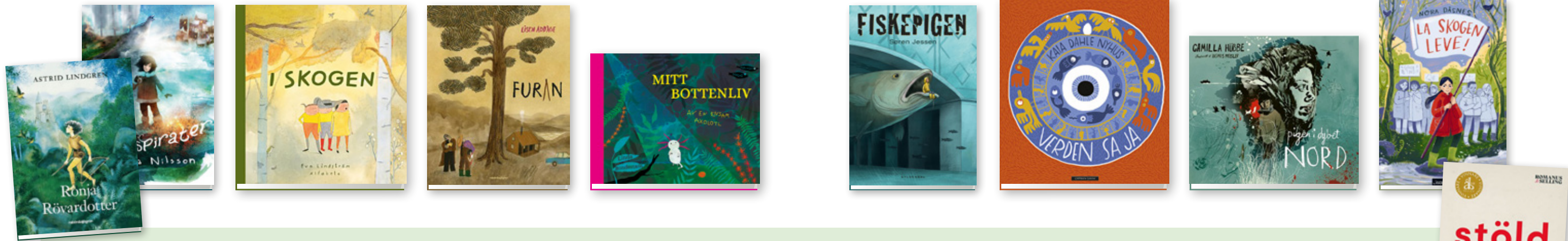
Fra naturfeirende til naturproblematiserende

Helt overordnet vil jeg hevde at det har skjedd en dreining fra naturfeirende til naturproblematiserende barn- og ungdomslitteratur. Men det har også skjedd en dreining fra lesninger som forstod barnelitterære tekster som hyllest til naturen og til forestillingen om en særlig kontakt mellom natur og barn, til mer problematiserende lesninger som har tilskrevet de samme tekstene en mer kritisk refleksjon over dette forholdet.

Et eksempel på en slik endring finner vi i lesningene av Astrid Lindgrens *Ronja Rövardotter* (1981). Boken er blitt omtalt som Lindgrens grønne manifest og er blitt hyllet for framstillingen av det kompetente

barnets ferdse i og kontakt med naturen. Oppmerksomheten har vært særlig rettet mot Ronja, men nyere lesninger viser at for eksempel samspillet mellom Ronja og Birk dreier seg om hvordan mennesker skal ferdes i skogen og om hvem som har rett på skogen. Denne problematiseringen av menneskets plass i møte med det ikke-menneskelige berører også ofte hierarkiske relasjoner, som den mellom voksne og barn, mellom menn og kvinner, mellom inntrengere og urbefolkning og mellom dem som tar (røverne) og de som opplever tap (andre mennesker, naturen).

Ronja Rövardotter handler altså om menneskets relasjon til sine omgivelser, til dyr, planter og ikke-levende materiale. Disse relasjonene finner vi også tematisert i nyere nordisk barne- og ungdomslitteratur. Først og fremst med vekt på hvordan mennesker behandler dyr, men også på hvordan mennesker behandler andre mennesker og hvordan mennesker er villig til å handle for å sikre

seg tilgang på ulike naturressurser. Et eksempel på en tekst som tar dette opp i seg, er Frida Nilssons *Ishavspirater* (2015). I boken lar Nilsson – for øvrig ofte omtalt som den nye Lindgren – ti år gamle Siri fortelle om da hun dro ut på Ishavet for å finne sin yngre søster som er tatt til fange av kaptein Vithuvud og hans pirater. For å slippe å være pirat, fanger Vithuvud barn for at disse skal jobbe i gruven hans på jakt etter en diamant som vil kunne gjøre ham rik slik at han ikke er avhengig av å ta fra andre. På reisen for å finne søsteren konfronteres Siri med ulike skapninger. Møtene innebærer at Siri må ta stilling til hva man kan tillate seg å gjøre mot andre for selv å klare seg, eller bli rik. Leserne får ta del i Siris refleksjoner og forhandlinger og blir slik gitt mulighet til selv å vurdere tekstens etiske og eksistensielle problemstillinger og egne synspunkt og holdninger til disse.

Mens menneskers forhold til dyr har fått mye plass i de barnelitterære tekstene og i forskningslitteraturen, har relativt få tekster vært opptatt av å undersøke forholdet mellom mennesker og planter. Et par unntak verdt å nevne er de svenske bildebøkene *I skogen* (2008) av Eva Lindström og *Furan* (2021) av Lisen Adbåge. I begge bøkene mø-

ter leseren trær og skog som selv vil ha kontroll over hva og for hvem de er til for. I førstnevnte bok blir skogen borte en stund og vender først tilbake når de tre menneskelignende karakterene er villig til å vise skogen en viss respekt. I boken til Adbåge kan det se ut som det furutreet nybyggerfamilien bygger hus av etter hvert tar plass i menneskene som så langsomt blir nye trær – som igjen, ved bokens slutt, kan bli hugget ned for at nok et hus skal bygges.

Klimafiksjon

En type tekster som særlig har utforsket mange av de nevnte forholdene mellom voksne og barn, inntrengere og urbefolkning og de som tar og de som blir fratatt, er det som kalles *klimafiksjon* der handlingen kan være lagt til vår tid, en nær framtid etter eller på vei mot en miljø-/klimakatastrofe.

I klimafiksjon møter leserne litterære framstillinger av barn og ungdommers erfaringer i ulike landskap og livssituasjoner som på en eller annen måte er preget av klimaendringer. I den nordiske barne- og ungdomslitteraturen er disse klimaendringene svært ofte knyttet til flom, til havet, til vann som stiger eller til andre opplevelser av at verden går over styr på

grunn av økt tempo eller det som kalles *den store akselerasjonen*.

I Linda Bondenstams *Mitt bottenliv – av en ensam axolotl* (2020) foregår for eksempel handlingen på havets bunn. Der følger leseren livet til den utrydningstruete axolotlen, en amfibiart som aldri utvikler seg videre fra larvestadiet. Boken er blitt beskrevet som økologisk og eksistensiell og som et uttrykk for konsekvensen av menneskers langsomme og vedvarende vold mot livet på jorden, havet inkludert. Mens vi i *Mitt bottenliv* befinner oss under vann, opplever leseren av Søren Jessens gjennomillustrerte barnebok *Fiskepigen* (2020) at det som er over vann kommer under vann som en konsekvens av at havet stiger. I den oversvømte verden møter vi fiskepigen og hennes bror. De klarer seg fordi huset ligger på en bakketopp. Etter hvert møter jenten en fisk, som hun, i sin gule regnjakke, reiser rundt med for å sjekke jordens tilstand. I boken møter leseren også ulike tider i jordens historie. Slik likner den andre dyp-tidstekster som fremmer refleksjon over økologiske sammenhenger mellom før, nå og framtiden.

Kaia Dahle Nyhus' bildebok *Verden sa ja* (2018) er også en dyptidstekst som gjennom verbal oppramsing og visuell og poetisk

fortetning formidler både det Robert Nixon har kalt *langsom vold* og den sammenhengen det er mellom de siste hundre års akselererende overforbruk og vold mot naturressurser. Konsekvensene av denne volden illustreres i ett av oppslagene blant annet med fisk som svømmer langs husveggene.

Om oversvømmelse og flom behandles med et visst fabelpreg i bøker for yngre lesere, behandles flom og oversvømmelse med større dramatisk alvor i bøker for eldre barn og unge. En bok som eksemplifiserer dette og som også peker mot andre tider, er den illustrerte ungdomsromanen *NORD – Pigen i dybet* (2022) av Camilla Hübbe og Rasmus Meisler. Boken er en selvstendig oppfølger til *NORD* (2017), også den med en tydelig miljø- og kulturarvsproblematikk. Historien er delvis lagt til Grønland, og Nord, som hovedpersonen heter, kjemper en kamp mot naturødeleggende storkapital som i jakten på rikdom holder på å ødelegge verdenshavene.

Opprør mot de voksnes makt(mis)bruk

Nord er ikke den eneste litterære karakteren i nyere bøker for barn og unge som tar opp kampen mot de voksnes maktutøvelse mot barn

og unge eller andre utsatte grupper. Tydelige hovedkarakterer som ikke aksepterer voksgenerasjonens maktbruk eller avventende innstilling, er kanskje et av de mest markante trekkene ved den nyeste barn- og ungdomslitteraturen som tematiserer ulike typer miljø- og klimautfordringer. Et norsk eksempel, som er oversatt til svensk og dansk, er Nora Dåsnes' grafiske roman *La skogen leve!* (2022). Når skolens samarbeidsutvalg (der hovedkarakteren Bao er elevenes representant) viser seg ikke å være et reelt forum for barns stemme, tar Bao saken i egne hender. Sammen med andre elever organiserer hun protest og sitt-ned-aksjon mot vedtaket om å fjerne skog for å bygge parkeringsplass. Bao og vennene krever forhandling på andre premisser og på steder der det er rom for å lytte oppmerksomt til både barn og andre livsformer.

En siste bok jeg vil nevne, er Ann-Helén Laestadius' oppvekst-romanen *Stöld* (2021). I *Stöld* opplever ni år gamle Elsa å se at reinkalven hennes blir drept i all hemmelighet av en mann. Elsa trues til å tie, og først som ung voksen bryter hun tausheten. Når hun bryter tausheten, gir hun ikke bare stemme til sin egen opplevelse av vold mot og undertrykking av

natur og mennesker, men snakker også på veggen av mange andre i den samiske befolkningen nord i Sverige.

Alle tekstene jeg har løftet fram viser hvordan litteratur for barn og unge kan være et reservoar for refleksjoner over mulige handlinger i møte med problemstillinger knyttet til menneskenes forhold til det ikke-menneskelige. I litteraturen finner leserne ulike estetiske uttrykk for alle de mulige stemmene som mer eller mindre aktivt eller passivt er en del av diskusjonen om jordens tilstand før, nå og i framtiden. Blant disse stemmene kan leserne finne og forme sin egen stemme for selv å delta i verden.

LITTERATUR

Garrard, G. (2012). *Ecocriticism*. Routledge.
 Glotfelty, C. & H. Fromm (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. The University of Georgia Press.
 Lousley, C. (2020). «Ecocriticism». I *Oxford Research Encyclopedia of Literature*. Oxford University Press.

Cli-fi og handlemod

Af Dorte Vang Eggersen og Rasmus Lund Nielsen, Læreruddannelsen i Aarhus, VIA UC

Den britiske børneroman *Mellem havet og himlen* (2023) af Nicola Penfold foregår i en postkatakrofisk fremtid i Blackwater Bay, hvor store landområder for et par generationer siden blev oversvømmet på grund af menneskeskabte klimaforandringer. Oversvømmelserne ødelagde byer, spredte sygdomme, udryddede bestøvere, og mange mennesker sultede og døde. De overlevende og deres efterkommere bor nu i et stort Komplex, hvor grønt-

sager dyrkes i etager i solcelledrevne vækstattårne, og afsaltningsanlæg sørger for drikkevand. Et centralt styre har taget magten og indført etbarnspolitik, rationeringer og andre stramme restriktioner, som de voksne er enige om er nødvendige, hvis mennesket ikke skal fucke verden op igen.

Samfundet i Blackwater Bay har behov for flere måder at producere mad på, da det er for skrøbeligt kun at basere sig på produktionen i vækstattårnene. Drengen Nats

mor er forsker og skal undersøge mulighederne for at dyrke mad i havet på nye bæredygtige måder. Derfor flytter Nat og hans mor for en tid ud på bugtens underlige, flydende platforme, hvor en havbonde og hans to døtre bor isoleret fra det øvrige samfund. Derude lever den lille familie i pagt med naturen og dyrker østers, muslinger og tang i bæredygtige havhaver.

Romanen handler først og fremmest om børnenes relationer. Deres

møde er først præget af fordomme, men trods deres forskelligheder lykkes det børnene at finde en fælles vej. Platformene bliver derved et bud på det, Michel Foucault har kaldt for en heterotopi – et rum, der spejler, omvender og neutraliserer kulturens øvrige rum.¹ Børnenes møde efterlader læseren med et realistisk håb om, at vi som mennesker allerede har evnerne til sammen at forestille os og skabe mere bæredygtige og livsvenlige samfund. Vi mangler "bare" at gøre det.

Klimalitteratur i bæredygtighedsundervisning

Mellem havet og himlen er et eksempel på den klimalitterære strømning i børne- og voksenlitteraturen, der populært kaldes cli-fi. Genren bygger ofte på solid naturfaglig viden og beskæftiger sig implicit med fx klimaforandringer, miljøgifte, befolknings-tilvækst og biodiversitetskrise samt deres mulige årsager, konsekvenser og indbyrdes sammenhænge i fortid, nutid og fremtid. Cli-fi har et interessant didaktisk potentiale i skolens bæredygtighedsundervisning og i udviklingen af elevers økoliteracy, idet genren stiller forestillings- og mulighedsrum til rådighed for menneskets og planetens fremtid. Rum, som elever kan træde ind i og øve deres emotionelle apparat til håndtering af økokritiske spørgsmål og dilemmaer.

I et undervisningsforløb om "Fremtidens fødevarer" har lærere og elever på Rosmus Skole på Djursland taget afsæt i Penfold-romanens fortælling. I et samarbejde mellem dansk, naturfag og historie dannede romanlæsningen afsæt for et ca. 10 ugers fællesfagligt forløb, hvor eleverne stillede nysgerrige spørgsmål til romanen og dens fremtidsscenario. De besøgte lokale havhaver, eksperimenterede med muslingers evne til at filtrere havvand, og deres eget

Kort over Blackwater Bay tegnet af en elev på Rosmus Skole.

Det kræver madmod at smage nyt. Foto fra Rosmus Skoles besøg på Kattegatcentret i Grenå.

madmod blev udfordret på Kattegatcentret, hvor menuen stod på pasta med friske muslinger.²

Fra vilje til handling

Man ved, at de fleste børn og unge herhjemme gerne vil en mere bæredygtig fremtid. Men man ser det endnu ikke i vores adfærd. Det kan der være mange grunde til. En af dem er nok, at klimakrisen på vores breddegrader endnu ikke medfører voldsommere vejr, end at vi kan "løse" den med et ændret feriemål, en god husstandsforsikring og den rette påklædning. Sådan er det imidlertid ikke i andre dele af verden – og meget peger på, det heller ikke vil blive ved med at være sådan herhjemme.

Der ligger derfor en udfordring i at gøre krisen vedkommende og at udvikle børn og unges økobevidsthed i skolen. Der er hårdt brug for

den næste generations viden, mod og handlekraft. Cli-fi kan med sine realistiske fremtidsscenerier og ofte heterotopiske mulighedsrum medvirke til at gøre planetkrisen nærværende og undervisningen verdensrettet for børn og unge. Kombinationen af naturfaglig viden og litterære oplevelser kan engagere eleverne i samfundsdebatten på en måde, der motiverer dem til at søge viden og handle, uden at håbet tages fra dem.

Cli-fi kan med sine realistiske fremtidsscenerier og ofte heterotopiske mulighedsrum medvirke til at gøre planetkrisen nærværende og undervisningen verdensrettet for børn og unge.

”

1 Foucault, M. (1967). "Des espaces autres." I: *Architecture, Mouvement, Continuité*, nr. 5 (1984): 46-49.
2 Undervisningsforløbet *Fremtidens Fødevarer* er beskrevet her: <https://skoven-i-skolen.dk/sites/skoven-i-skolen.dk/files/2024-02/Fremtidens%20f%C3%B8devarer%20-%20Klimaundervisning%20for%205%20-%207%20okl.pdf>
Projekt KUBU var støttet af Villumfonden.

10 TITLER TIL TEMAET

I økofiktionen for børn og unge møder barnet naturen i egen ret og får øje på den, som noget det skal passe på. De udvalgte titler herunder er alle tankevækkende, rørende, sjove og vedkommende – og fælles for dem er, at naturen træder i forgrunden og skaber sin egen narrativ.

Af **Mette Sofie Kirkedal**, lektor og bestyrelsesmedlem i IBBY Danmark

1

Hvis du møder en bjørn af Malin Kivelä, Martin Glaz Serup og Linda Bondestam (Jensen & Dalgaard, 2021)

Hvis du møder en bjørn er et nordisk samarbejde, som gennem lige dele fakta og humor guider barnet i, hvad det skal gøre, hvis det møder en bjørn i den fri natur. Konklusionen er, at du intet kan stille op. Du kan blot tage det roligt, så vil den – måske – lade dig være. Medmindre det er en isbjørn, så er det en hel anden sag. Bogen er en påmindelse om, hvordan mennesker og dyr kan sameksistere ved at gøre plads til hinanden.

2

Den rustne verden-trilogien af Adam O. (Høst & Søn, 2019-2020) Vi befinder os i en nær fremtid, hvor verden, som vi kender den, er ikkeeksisterende, og Danmark er blevet til en skrotplads. Fire søskende beslutter sig for at drage mod Sverige, og på rejsen gennem skrotten møder de både kærlighed, grådige mennesker og ondskabsfuldhed. Bogen er garant for en af de stærkeste tematikker i økofiktion for børn og unge: Det er barnet, som må være den handlende i økokrisen.

3

Den lille sne af Birgitte Krogsbøll og Lena Nicolajsen (Gads Forlag, 2024) Spætten skal sammen med sine venner gøre sig klar til vinterens komme. Vennerne går og går, mens de sanser og mærker naturen. De finder en varm hule, hvor de gør sig klar til at "sove langt og længe i varme køjesenge". Teksten er skrevet på vers, og den sproglige finesse sætter sammen med Lena Nicolajsens udtryksfulde illustrationer fokus på, hvordan årets gang påvirker dyrelivet.

4

Mælkebøtteblod af Merete Pryds Helle og Katrine Louise Jakobsen (Alinea, 2022)

To generationer går tur i en skov og taler om naturen, de møder. Angst, håb, tid og fakta blandes i samtalen gennem deres associationsrækker fra den kolde krigs atomtrussel til nutidens klimakrise. Dialogen brydes af rødlistet skrevet helt konkret med rød skrift. Teksten er omkranset af Katrine Louise Jakobsens illustrationer, der lader utæmmede natur vokse sammen med villaer, hegnsplæle og fragtskibe.

5

Et perfekt insekt af Karen Filskov (Vild Maskine, 2024)

Karen Filskovs figurdigte sætter både grafisk og indholdsmæssigt spot på det enkelte insekt. Insekterne får antropomorfe træk, når deres natur præsenteres gennem menneskelige bevæggrunde. Resultatet bliver, at læseren får øje på insekterne, der træder ud fra myretuen, bikuben eller jordbunden og insisterer på deres berettigelse i økosystemet.

7

Omars altan af Trine Bundsgaard og Signe Kjær (Gyldendal, 2021)

Omar elsker naturen, og han nyder dens selskab. En dag møder han en pige på legepladsen, og deres fælles kærlighed til naturen får et venskab til at vokse frem. Børnene taler sammen om at elske træer, og de drømmer om at lave en hel skov på altanen midt i byrummet.

6

Svin af Sarah Engell (Gyldendal, 2024)

Sarah Engell har fortolket Shakespeares *Othello* og placeret historien ved et

svineslagteri i Jylland, hvor en gruppe unge aktivister ønsker at sætte fokus på dyrevelfærd i svineindustrien. Fortællingen er bygget op som en politiafhøring, hvilket skaber suspense, når etik og moral i dansk landbrug krydres med tematikker såsom manipulation, rivalisering og jalousi. Hvorfor sætter drabet på ét menneske hele Danmark på den anden ende, når vi hvert år slår millioner af grise ihjel?

8

Fiskepigen af Søren Jessen (Gyldendal, 2020)

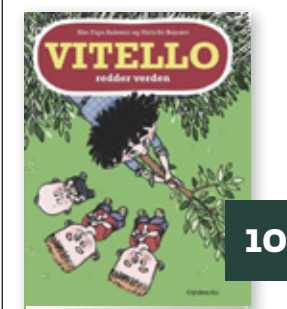
To børn er alene hjemme i et hus på en bakketop, mens et uvejr raser, og vandstanden stiger omkring dem. Vil de blive reddet, før vandet når dem? *Fiskepigen* er en grafisk roman, hvor tekst og billede smelter sammen til et fuldentt værk. De mange maritime referencer skaber en på én gang drømmende og mareridtsagtig stemning.

9

Slimfjorden af Sarah Lang Andersen og Kathrina Skarðsá (Vild Maskine, 2021)

Elias er fascineret af natur og naturvidenskab. En dag opdager han, at fjorden er fyldt af lysende

10

Vitello redder verden af Kim Fupz Aakeson og Niels Bo Bojesen (Gyldendal, 2017)

Da det går op for Vitello, at verden er ved at gå under, bliver han nødt til at gøre noget. Han skal jo være millionær og køre i hurtige sportsvogne. Da de voksne ikke vil lytte til de gode argumenter, må han sammen med vennerne starte i det små: ved at redde en kat. Så fik de ligesom hul på det, som Vitello konkluderer i bogens slutning ...

"Jeg er optaget af den destruktive måde, vi behandler vores levende Jord på"

Adam O.'s forfatterskab er befolket af flyvende stjernedelfiner, gode og onde robotter og handlekraftige børn, der må redde verden fra de (ofte menneskeskabte) katastrofer, der truer. Her fortæller han om at være optaget af temaer som menneskelig dumhed, og hvad der karakteriserer en god illustration.

Af **Caroline Bruhn-Jensen**, forlagsredaktør og bestyrelsesmedlem i IBBY Danmark

Man fornemmer en særlig kærlighed til naturen i Adam O.'s forfatterskab. Eller nej, ikke blot til naturen: til Jorden, til det kosmiske og til den forbundethed, der findes på tværs af arter – af planter, dyr og mennesker.

Tag blot hans seneste værk: billedbogstrilogien om *Lulu Lukøje*, der bor i Drømmeløse – byen, hvor ingen drømmer. En dag finder Lulu en gammel, overgroet bus ude på Overdrevet. Det lykkes Lulu at få startet bilen, og pludselig er hun på vej i fuld fart over himmelen, da bussen viser sig at være en drømmebus. Her møder hun både flyvende stjernedelfiner, en mekanik (mekaniker-kanin, hvis man skulle være i tvivl!) ved navn Tier og fortabte menneskeskæbner, som det er op til Lulu og hendes drømmebus at hjælpe.

En god illustration sætter hjernen på arbejde

Som hans øvrige værker, har Adam O. selv illustreret trilogien om *Lulu Lukøje*. Illustrationerne er detalje-

”

Menneskelig dumhed eller destruktionstrang er tilbagevendende temaer, og dem forsøger jeg så efter bedste evne at finde en modgift mod.

rige, fantasifulde, magiske. "En illustration, der sætter hjernen på arbejde, er en god illustration," fortæller Adam O. Selv beskriver han sit forfatterskab som spekulativ fiktion eller magisk realisme. Inspirationskilderne tæller blandt andre Astrid Lindgren, Michael Ende, Ursula K.

Le Guin og Jorge Luis Borges såvel som tegneserieskaberne Alan Moore og Kurt Vonnegut, hvis forfatterskab måske bedst kan karakteriseres som postmoderne sci-fi.

"Det allervigtigste for mig er at give plads til læseren, ikke at tage hende i hånden. Det er den eneste måde at løfte teksten ud af det begrænsende land, som forfatterens hoved er. Jeg har hørt nogle læsepædagoger sige, at læsning er reduktiv: at teksten altid taber mening i dens vej fra forfatter til læser. Det gør dårlige tekster muligvis, men de gode vokser og bliver større, vildere."

Et andet af Adam O.'s værker, hvis titel vokser i bogstaveligste forstand, er *Gro*; en forunderlig fortælling om bøgernes og litteraturens særlige kraft og pigen Gro, der må redde historierne, før porten til Biblioteksskoven lukker, og de forsvinder fra verden for altid. Romanen er illustreret med linoleumstryk lavet af forfatteren. "Jeg er selv glad for linoleumssnittene, fordi de næsten er lige så svære at afkode som en tekst. Det kræver noget af beskueren og giver plads til fortolkning."

Modgiften

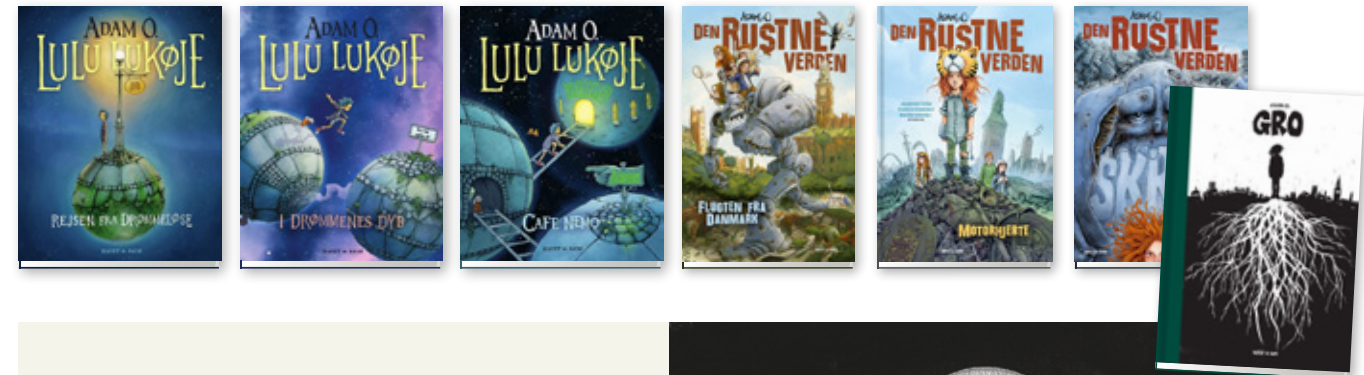
I Adam O.'s forfatterskab kommer man desuden ikke uden om trilogien *Den rustne verden*: et (måske) foreløbigt hovedværk i forfatterskabet og et stærkt epos om de fire søskende Ramona, Bowie, Peter og Lærke, der sendes ud på en farefuld færd på tværs af et uigenkendeligt Danmark, som er blevet omdannet til en gigantisk losseplads. Børnene har egentlig set frem til at skulle spendere sommerferien hos deres bedstefar i Malmø, men styrter ned med det fly, der skal bringe dem til Sverige fra Grønland, hvor de er bosat i en

ny koloni ved navn Nykøbenhavn, efter at Danmark er blevet ubeboelig. Her findes både kasserede robotter, et plastikhav og onde kapitalister. Trilogien er postapokalyptisk med en tydelig klimadagsorden, men også fyldt med håb og handlekraft.

"*Den rustne verden – Flugten fra Danmark* var den første bog, jeg lavede, hvor teksten vejede tungere end tegningerne. Før den havde jeg udelukkende lavet tegneserier og billedbøger. Så idéen til trilogien udsprang af tegninger. Det var før, jeg vidste, at det skulle blive en tekstbåren bog. Den allerførste tegning var en skitse, der ligger

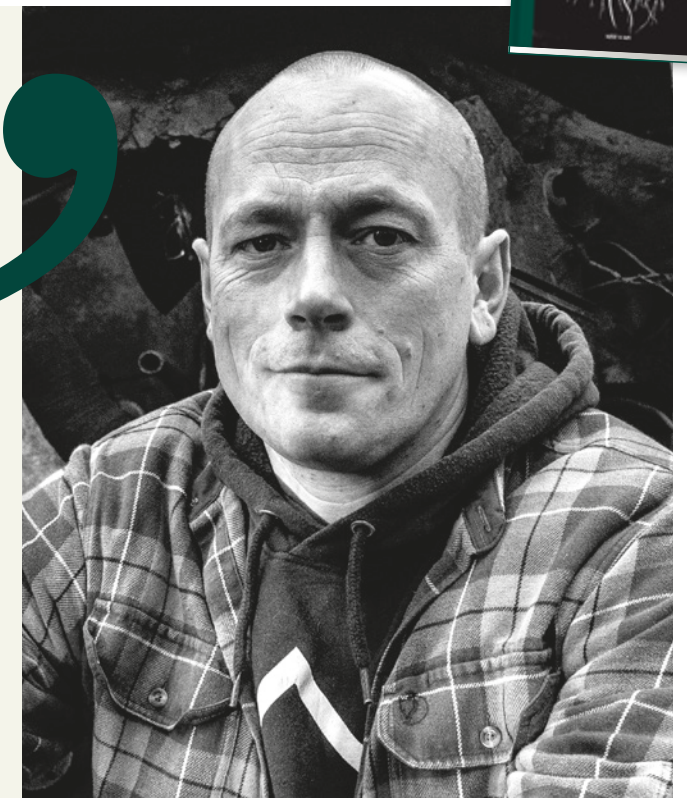
meget tæt op ad det, som nu er forsiden på bogen, og så en masse illustrationer af Danmarks storbyer i forfald, overtaget af naturen. Jeg var, og er stadig, optaget af den destruktive måde, vi behandler vores levende Jord på, og det er et centralt tema i bøgerne," fortæller Adam O. og fortsætter:

"Menneskelig dumhed eller destruktionstrang er tilbagevendende temaer, og dem forsøger jeg så efter bedste evne at finde en modgift mod. Men jeg er privilegeret på den måde, at mine læsere er børn og unge mennesker, og de bærer alle modgiften i sig."

Det allervigtigste for mig er at give plads til læseren, ikke at tage hende i hånden. Det er den eneste måde at løfte teksten ud af det begrænsende land, som forfatterens hoved er.

ADAM O. (f. 1976) er forfatter og illustrator. Han debuterede i 2011 med den dystopiske tegneserie *Ruiner*, men er nok især kendt for sine børnebøger, herunder trilogierne *Den rustne verden* (2019-2020) og *Lulu Lukøje* (2023-2024).

Insekterne flytter ind

Af Karen Filskov, forfatter

Cirka halvdelen af insekterne i min figurdigtbog *Et perfekt insekt* har jeg selv erfaringer med. I min barndom på Sydfyn tilbragte jeg mange timer i vores temmelig vilde have og i naturen, hvor vi fangede frøer og græshopper. Som voksen er jeg blevet medlem af en naturgruppe, der afholder foredrag, botanikkurser og guidede ture med kikkert og botaniklup. Det vækker en uendelig nysgerrighed i mig, især fordi jeg får nogen at sparre med om naturemner, fugle, botanik, insekter og naturforvaltning, og jeg lærer om vilde blomster, svampe og mærkelige galler. Jeg får meget mere ud af at gå i naturen nu.

Jeg tager noter i en lille lommebog, tegner det, jeg ser, og støder på små mysterier, som skal opklares – selv indendørs. Fx var der nogle småbitte dyr, der pludselig vrimlede rundt på mit køkkenbord. Det viste sig, at de stammede fra en glemt melpose i køkkenskabet og hed boglus. I øvrigt et temmelig genialt ord i en bog!

De store, metalskinnende moskusbukke har også fået et digt i bogen. Dem husker jeg fra min

barndoms have. De åd det meste af vores piletræ. De er heldige, at der er piletræer nok, så de kan finde et nyt træ at lægge æg i. Men de gør jo bare som os mennesker: De bruger løs, indtil der ikke er mere tilbage.

FRA IDÉ TIL VÆRK
Et perfekt insekt

Figurdigte, sammenstød, benspænd og leg med ord

I min bog *Spørg sommerfuglen* er der et digt om den første sommerfugl på Månen, og det kan med lidt god vilje ligne en raket. Det fik jeg gode reaktioner på, og

det var derfor, jeg begyndte at eksperimentere med figurdigte i min næste bog, *Skoven fra oven*.

Et figurdigt er et grafisk digt, der forestiller det, som det handler om. Når jeg går i gang, kommer figuren altid før teksten. Jeg tegner nogle skitser på papir først. Derefter laver jeg en figur med volapykskrift. Det er vigtigt, at man kan se, hvad den forestiller. Ellers virker figurdigtet ikke. Jeg er uddannet tekstildesigner på Designskolen Kolding. Måske kan man se det på mine digte? Jeg tænker i hvert fald på dem som en slags broderi – bare med tekst.

Jeg opstiller altid nogle parametre, når jeg arbejder på et manuskript. I *Et perfekt insekt* interesserede jeg mig særligt for det lillebitte sammenstød, der er mellem mennesker og insekter, og som vi sjældent bemærker. Det har jeg antydnet på bogens omslag med en flue og en fluesmækker; et sammenstød, som enhver kender til. Desuden vender og drejer jeg udtryk, leger med rim, sorterer ord og finder mønstre.

Selvom mine digte kan ligne fakta, er de noget andet. Jeg vil gerne ind under huden på andre arter, i dette tilfælde insekterne.

”

Jeg vil gerne ind under huden på andre arter, i dette tilfælde insekterne. Jeg vil gerne kunne forstå dem, men det er umuligt, og det irriterer mig. Jeg må forsøge at nærme mig dem på en anden måde, og det gør jeg via teksten.

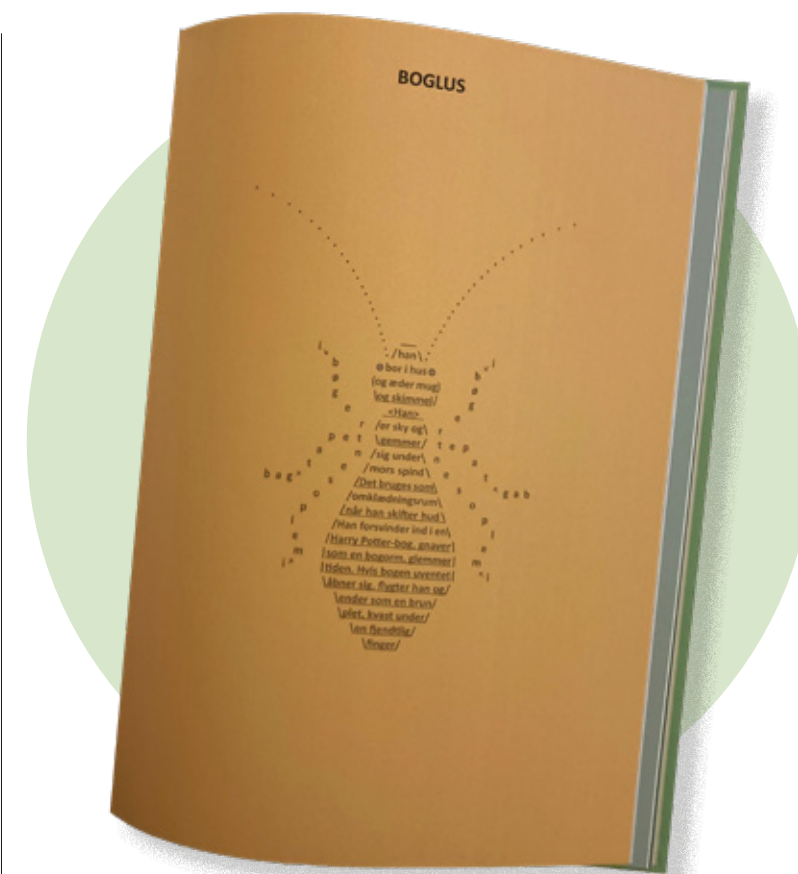
Jeg vil gerne kunne forstå dem, men det er umuligt, og det irriterer mig. Jeg må forsøge at nærme mig dem på en anden måde, og det gør jeg via teksten. Jeg fortolker, vender og drejer, hvad jeg ser, og de oplysninger om arten, som jeg har.

Jeg skriver digtene i et almindeligt skriveprogram, fordi denne begrænsning gør mig ekstra kreativ. Benspændet er, at ordene skal passe med linjernes bredde, så ord og sætninger må pusles på plads. Jeg rykker linjer frem og tilbage. Plukker i alt materialet. Formen styrer derfor teksten, smalle steder kan definere digtets rytme, men formen er plastisk – den kan stadig ændre sig.

Digte for børn må gerne være konkrete

Mine digte ender med at blive ret komplekse, men jeg tænker altid på, at de skal have et konkret lag. De skal kunne læses for det konkrete indhold alene. Man behøver ikke at forstå mere end det. Man behøver ikke at tolke noget som helst.

Jeg har opdaget, at dét, jeg skriver i mine bøger, ikke er natur, men kultur. Jeg synes, at vi mennesker som art er for selvoptagede. Derfor skriver jeg om natur. Det, man lærer at kende og får et forhold til, bliver man bedre

til at passe på. Jeg tror, man kan fremme empati med andre arter, hvis man sammenligner dyr med mennesker. Så mine digte om dyr kommer derfor paradoksalt nok til at handle om mennesker, og hvordan vi selv lever. De er fyldt med spor af civilisation. Men de handler også om naturglæde og om de helt utrolige dramaer, der udspiller sig lige ved siden af vores

egne liv. En mangfoldighed, som vi er blinde for, fordi vi simpelthen mangler kendskab til naturen, som vi ovenikøbet er afhængige af.

KAREN FILSKOV (f. 1967) er forfatter og især kendt for sine figurdigte. Tre af hendes bøger, *Skoven fra oven* (Gyldendal 2015), *Det sner med fjer* (Vild Maskine 2020) og *Et perfekt insekt* (Vild Maskine 2024), handler om natur.

Ikke nu, men nu!

– Billedbøger om
klimaforandringer
i børnehaven

Af **Lisa Stolt Rasmussen**, lektor, pædagoguddannelsen, Københavns Professionshøjskole,
og **Nanna Jordt Jørgensen**, lektor, ph.d., pædagoguddannelsen, Københavns Professionshøjskole

S kal børn introduceres til økologisk krise og bæredygtighedsdilemmaer i daginstitutionen? Og i givet fald hvordan?

På den ene side kan man argumentere for, at børn bør beskyttes for den angst og de bekymringer, som viden om økologisk krise kan anspore, og at klimaforandringer og forurening er alt for komplekse fænomener at dele med børn i børnehavealderen. På den anden side kan man sige, at børn er en del af

samfundet og allerede har erfaringer med hverdagslivets økologiske dilemmaer, som de har behov for at tale med voksne om. Med udgangspunkt i FN's Børnekonvention kan man hævde, at børn har en demokratisk ret til viden om samfundet og til at udtrykke sig om spørgsmål, som er vigtige for deres liv.

Billedbogens økokritiske blik

Vil man begive sig ud i samtaler om økologisk krise med børn, er billedbøger en oplagt indgang. I disse

år udgives flere og flere billedbøger, som på forskellige måder behandler den økologiske krisetid, vi lever i. En del af disse bøger indskriver sig i en børnelitterær og pædagogisk tradition, der ser barnet som en kompetent aktør i eget liv med kapacitet til at forholde sig til sin omverden, også når de mørke sider træder frem.

Billedbøger giver mulighed for at børn kan spejle og udtrykke sig om egne tanker og følelser. Samtidig tilbyder mange af bøgerne et (øko)-

kritisk blik på verden, hvor mennesket ikke står i centrum, og som dermed giver plads til refleksioner og nye perspektiver.

I forbindelse med et forskningsprojekt om børn og bæredygtighed på pædagoguddannelsen på Københavns Professionshøjskole eksperimenterede vi i 2022 med læsning af billedbøger om økologisk krise og klimaforandringer med daginstitutionsbørn i samarbejde med tre hold studerende. Vores ambition var at åbne for dialoger med børn om bæredygtighed med udgangspunkt i børnenes egne erfaringer og perspektiver.

Eksperimentet gik ud på, at de studerende i grupper udvalgte en bog, som de gerne ville læse med en børnegruppe i den institution, hvor de tidligere havde været i praktik. Vi deltog selv i læsesæancerne som observatører. Mange grupper valgte bogen *Ikke nu, men nu!* (2003) af Thomas Winding med illustrationer af Birde Poulsen. Bogen behandler klimaforandringer i geologisk tid og adresserer ikke den nuværende økologiske krise, men den tilbyder masser af associationsmuligheder til klimarelaterede tematikker (fx billeder af is der smelter, isbjørne der sveder og voldsomt vejr).

Læsningens krop, tid og sted

På tværs af observationerne af læsesæancerne fik vi øje på, at børn engagerer sig kropsligt, stedsligt og tidsligt i fortællingen og møder det komplekse og abstrakte med konkrete erfaringer.

Læsningen af fortællingen knyttes til børnenes umiddelbare erfaringer af at være kropsligt til stede under læseoplevelsen. Fx knyttede børnene billederne i bogen til det, der var omkring dem i læsesituationen, ved at inddrage legetøj i rummet eller pege på landskabet udenfor. Den

mere abstrakte narrative linje i billedbogens fortælling bliver på den måde skabt i dialog med de konkrete steder og genstande, som er til stede under læsningen. Nogle af børnene læste desuden andre geografiske steder og begivenheder ind i bogens fortælling og billeder. Her blev det tydeligt, at børn allerede kender til fx voldsomme vejrbegebenheder og overfiskning, både fra mediebilleder, men også fra globaliserede erfaringer med familie i udlandet.

”

På tværs af observationerne af læsesæancerne fik vi øje på, at børn engagerer sig kropsligt, stedsligt og tidsligt i fortællingen og møder det komplekse og abstrakte med konkrete erfaringer.

Læsningen af billedbogen gav børnene anledning til at møde eksistentielle spørgsmål om forandring, tid, død og menneskets slægtskab med naturen. Bogens narrative linje er ikke (alene) koncentreret om menneskelige

Billedbogen *Ikke nu, men nu!* omhandler klimaforandringer i geologisk tid.

eller menneskelignende figurer, men beskriver forandringer over lange geologiske stræk. Børnene reflekterede over spørgsmål om tid i forhold til bedsteforældre, dinosaurtiden, jordens indre og millioner af år. De gik i dialog med billeder af døde træer, knogler og forsteneringer i undergrunden med deres kroppe. "Se, skeletter af træer" udbød et barn fx ved synet af tegningen af et nøgent træ, mens han forsigtigt rørte ved sine egne knogler.

Vores læseeksperimenter bekræfter på den måde, at billedbøger, der behandler økologisk krise og klimaforandringer på nysgerrige og poetiske måder, kan åbne for samtaler med børn om svære emner og eksistentielle spørgsmål. Billedbøger kan dermed udgøre et vigtigt og væsentligt aspekt af daginstitutionernes arbejde med bæredygtighed.

VIDERE LÆSNING

Rasmussen, L. S. & N. J. Jørgensen (2024). "Sted, krop og dyb geologisk tid – At læse om klimaforandringer i børnehaven". *Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse*, 8(1), 8.

Godt, det bare er en bog

– Samtale med Morten Dürr
om bøger, klima og håb

Fortalt til Tea Bendix,
illustrator og bestyrelsesmedlem i IBBY Danmark

Morten, i dit lange forfatterskab er der flere spor. Der er et spor om børn i krise, et spor om teknologi, der går grassat, og et spor om håb. Og så er der også en del bøger uden håb ...

Jeg tillader mig også at lave bøger uden håb – dog ikke for at tage håbet fra nogen. Men det er ligesom, hvis man ser en gyserfilm, og man bagefter tænker: "Pyh, godt det bare var en film". Sådan er det også med tragiske historier. Man lukker bogen og siger: "Pyh, godt det bare var en bog". Det er en effekt, som jeg tillader mig at tro på, at læseren og

formidleren kan forholde sig til – og at børnene så løber ud i skolegården og tænker på noget helt andet bagefter.

Min seneste udgivelse, *Fortællinger fra fremtiden*, består af korte historier, der beskriver effekterne af klimakrisen. De er dystopiske rum, man kan gå ind i for en kort stund. Her oplever læseren en verden, han ikke kender, hvor han ser sin værste frygt i øjnene. Håbet i historierne ligger både i karakterernes trodsighed og handlekraft, og i at læseren tænker: *Sådan her skal det ikke være*. Det er en slags katharsisteori om fiktion.

Dine to bøger *Ivalu* og *Zenobia*, som du har lavet sammen med Lars Hornemann, handler om børn i hhv. Grønland og Syrien og behandler alvorlige emner som incest og krig. Hvordan opstod idéen til bøgerne?

Lars og jeg talte om, hvad der mere kunne være spændende – også visuelt – at dykke ned i. I Grønland er det en del af børns virkelighed, at de må forholde sig til incest og mange selvmord. Andre steder er krig og kriser et virkelighedsnært tema. Desuden kan jeg godt lide fortællinger med et tydeligt tema, og som rummer socialt og politisk tankegods.

Min seneste udgivelse, *Fortællinger fra fremtiden*, består af korte historier, der beskriver effekterne af klimakrisen. De er dystopiske rum, man kan gå ind i for en kort stund. Her oplever læseren en verden, han ikke kender, hvor han ser sin værste frygt i øjnene. Håbet i historierne ligger både i karakterernes trodsighed og handlekraft, og i at læseren tænker: *Sådan her skal det ikke være*. Det er en slags katharsisteori om fiktion.

Jeg husker selv en oplevelse med fiktion, der blev afgørende for mig. Det var filmen *Kes* af Ken Loach, som vi så i skolen. Filmen er fra 1969, men den virker stadig moderne i de emner, som Loach formidler: socialt engagement, klassepolitik, psykologisk indsigt. Filmen handler om en dreng, der finder en falk, som han træner og gør tam. Underliggende handler filmen om drengens dystre fremtidsudsigter: at han skal ned i minerne og arbejde, når han har gjort grundskolen færdig. Filmen ender sort og uden håb. Men enhver dreng eller pige, som sidder på bagerste række i skolen og ikke kan følge med, vil kunne spejle sig i sådan en dreng – og nogle gange er det vigtigste af alt at føle sig set og spejlet. For så føler man, at man er noget værd.

Så er vi tilbage ved håbet igen ...

Jeg er en stor tilhænger af håb, og jeg er en stor tilhænger af trodsighed og handlekraft. Men når det kommer til klima, så håber vi på et teknofix – at nogen i nogle andre lande løser det.

Hvis håb bliver brugt som sovepude, bliver det brugt forkert. Det går jo ikke! Det går kun godt, hvis vi gør noget. Jeg bliver inspireret af håbefulde mennesker. Det er ikke en mulighed at være passiv.

Men hvad er det, der sker i os, når vi læser om klima? Det er, som om journalisterne er oppe at slås med læsernes indre uvilje til at se sandheden?

Ja. Fx var der en rapport fra Niels Bohr Institutet, som kun få mennesker tog seriøst i første omgang. Rapporten handlede om havstrømme, som kolliderer og kan skabe kaotiske forhold over hele jorden. Først da andre forskerhold kunne bekræfte rapporten, begyndte folk at tage det ind. Vi læser og tror kun på, hvad vi læser, hvis flere siger det samme.

Katherine Richardson, som er professor i biologisk oceanografi ved Globe Institute på Københavns Universitet, understreger, at vi skal forholde os til klimanødsituationer som et spørgsmål om risiko. Vi skal tage

sikkerhedsbæltet på, selvom vi ikke ved, om bilen kører galt. Ligesom når vi tegner en forsikring på vores hus. Vi ved jo ikke, om der kommer til at ske noget med huset. Men hvis vi bare tror lidt på de store katastrofale scenarier, kan vi handle rigtigt.

Det går mod vores instinkter at handle på det, vi ikke ved. Og det gør, at vi ikke skrider til handling. Her kommer litteraturen ind i billedet igen. Gennem fiktionen og økokritisk litteratur kan vi vise, hvordan ganske almindelige mennesker som du og jeg kan gennemgå oplevelser, der er taget til det ekstreme. Vi kan tænke: "Pyh, godt det bare var en bog". Det udfordrer vores måde at tænke på, og understreger hvad vi har at miste – hvilken risiko vi tager ved bare at lade stå til.

MORTEN DÜRR (f. 1968) er børnebogsforfatter, senest til novellesamlingen *Fortællinger fra fremtiden* (2024), som består af ni noveller, der hver giver et bud på, hvordan det bliver at være barn i fremtiden.

En kongres, der sætter børnebøgerne i perspektiv

Af **Tea Bendix**, illustratør og bestyrelsesmedlem i IBBY Danmark

Et spørgsmål har transformativ kraft. Tænd nysgerrigheden, og udfordr antagelsen". Sådan sagde den engelske digter og performer Michael Rosen ved sit oplæg om "Literature as an Engine of Change" på IBBYs internationale kongres, der fandt sted 30. august-1. september 2024 i Trieste, Italien. Og det fik han virkelig ret i, som dagene skred frem.

Det var netop nysgerrigheden og lysten til at spørge, der gjorde det vildt og vidunderligt at være sammen med 630 mennesker fra 65 nationaliteter: forfattere, illustratører, forskere, formidlere og bibliotekarer, der alle brænder for at få børnebøgerne ud til børnene. Kongressen hyldede den daglige umage med at gøre børn til læsere; et usynligt, men vigtigt arbejde. Hurtigt fandt vi deltagere ud af at vidensudveksle med hinanden på kryds og tværs. Vi nød autentiske historier og gode illustrationer, jublede over at se vores helte modtage hæder, hørte om læsning i en elektronisk verden og formidling af bøger.

En verden af krig og krise

Under de mange samtaler gik det

op for os, hvor forskellige vilkår vi arbejder under på tværs af nationer, samtidig med at så meget forener os. Og langsomt sneg der sig en alvorlig underliggende dagsorden ind: en verden af krig og krise og en global krise for børns rettigheder og trivsel.

Et af IBBYs formål lyder *Bringing Books and Children Together*, ligesom kongressens undertitel var *Giving Every Child Good Books*. Det er et fint slagord, for alle børn har ret til at have adgang til bøger og til at lære at læse. Men vi, der deltog i kongressen, begyndte langsomt at få øjnene op for, at denne opfordring i virkeligheden også er udtryk for en modig handling, der rundt omkring i verden kan være med til at afgøre børns fremtid.

Verden over igangsætter IBBY projekter for at bringe bøger ud til børn i krise: efter oversvømmelser i Pakistan, jordskælv i Tyrkiet, flygtningestrømme i Libanon og krig i Ukraine. Vi hørte om containerbiblioteker, biblioteksbusser, endda en læsekamel, som vi kom til at fnise over. Vi fnes, fordi det var alvor. Det er svært at tale om, at der er børn, der bliver dræbt på legepladser, at biblioteker bliver destrueret, at bibliotekarer kan dø, at forfattere bliver

dræbt og børn deporteret. At alt for mange mennesker lider under fattigdom, der skyldes analfabetisme. "Vi skal virkelig forstå, at det ikke kan være sådan", sagde den daværende forperson for IBBYs komité, Sylvia Vardell. "Vi kan ikke forudse disse kriser, men vi kan begynde at forberede næste mission for børnenes skyld. IBBY skal være der for dem."

Alle børn har ret til at blive læsere

Der kan være glæde i den mørkeste tid. Og her kan bøger noget. Biblioteker kan være et univers for traumatiserede børn, der har mistet familie og hjem. Bibliotekarerne kan ikke beskytte børnene, men de kan give dem psykologisk hjælp til angst, tab og sorg. Desuden kan bøger være et vindue til en anden verden. Så snart du kan læse, kan du forestille dig noget andet. Du kan få læring og viden til at løfte dig ud af det, du er i. "Børn behøver bøger og drømme, at ende deres desperation og skabe håb for fremtiden", sagde Basarat Kazim, som ved kongressens generalforsamling blev valgt til ny forperson for IBBYs komité.

Alle børn har ret til at blive læsere – det kan ingen være uenige

Alle børn har ret til at blive læsere – det kan ingen være uenige i. Men hvordan gør vi det? Det handlede mange af kongressens oplæg om. Den bedste måde at få børn til at bryde med fattigdom på er gennem en kontant, ihærdig og vedblivende indsats for at skabe opnåelige projekter af høj kvalitet.

IBBY Danmarks udsendte: Tea Bendix (tv.) og Sophie Fuglesang (th.).

Sylvia Vardell.

Forperson for IBBYs komité, Basarat Kazim.

IBBY INTERNATIONAL CONGRESS

finder sted hvert 2. år. Nationale IBBY-sektioner skiftes til at være værtsland for kongressen, som samler IBBY-medlemmer og øvrige interessenter, der arbejder med børnebøger og børns læsning, til et spændende program bestående af bl.a. oplæg, paneldiskussioner og workshops.

Fem skarpe til Theresa Schilhab

Af Sine Antonisen, redaktør

1 Hvordan ser du forholdet mellem natur og litteratur?

Børn oplever i stigende grad udfordringer med at komme udenfor og få oplevelser med naturen i nærområdet. Jo ældre børn bliver, des mindre tilvælger de at få direkte og konkrete erfaringer med nærmiljøet. Samtidig ser vi, at børn får sværere ved at fordybe sig i bøger.

Selvom naturoplevelser og læseoplevelser er meget forskellige, så er de fælles om at stimulere oplevelser – nærmere bestemt oplevelser, der giver os en fornemmelse af, at vi er en del af noget større. Når vi dvæler ved et fuldvoksnet egetræ og betragter dets bark, stammeomkreds, forgreninger og silhuet mod himlen, så opdager vi samtidig, hvor små vi selv er, og at vi er en del af en historie, som handler om meget mere end vores eget liv. På samme måde kan skønlitterære historier få os til opdage helt nye perspektiver ved livet og udvide

vores horisonter. Begge slags oplevelser er beslægtede med det, man i den videnskabelige litteratur kalder *ærefrygt*.

2 Hvad er ærefrygtsoplevelser, og hvorfor er de vigtige at have?

Ærefrygtsoplevelser kan opstå i mange forskellige sammenhænge: i naturen, når vi lytter til musik, oplever storslåede bygninger, står ansigt til ansigt med liv og død, eller når vi oplever andre menneskers mod og vilje til at gøre noget for andre uden at tænke på egen vinding.

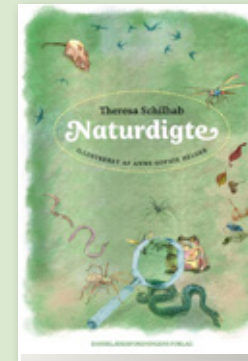
Når vi oplever ærefrygt, får vi bedre psykisk og fysisk trivsel. Vi bliver gladere, mere nysgerrige, og sociale og bedre til at løse mentale opgaver. Og så gør oplevelser af ærefrygt os mere modtagelige overfor den verden, vi lever i. Vi får mere lyst til at forstå, beskytte og forholde os til naturen, biodiversiteten, klimaforandringer og alt det

liv, der sammen med os mennesker afhænger af planeten.

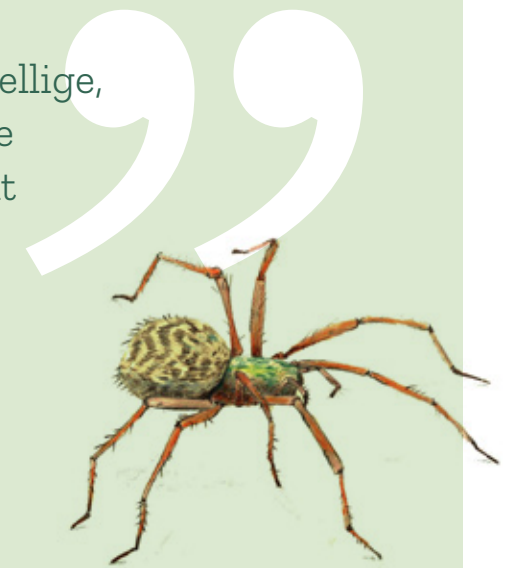
3 Hvordan kom du på at skrive naturdigte til børn?

Min bog *Naturdigte* er skrevet til indskolingselever og er først og fremmest tænkt som digte til oplæsning. De er skrevet med inspiration fra den videnskabelige retning, der kaldes *Embodied cognition* eller *4E-tilgangen*. Det er en teori, der beskriver, hvordan vi lærer gennem kropslige oplevelser, hvor vores sanser er skærpede, og vi er til stede i nuet.

Digtene er skrevet med to formål; dels at åbne børn for naturoplevelser gennem det digteriske univers, og dels at åbne børn for sproget og sprogets evne til at føre dem ind i en verden fyldt af oplevelser. Fokus er på forholdet mellem oplevelse og sprog og særligt på erkendelse gennem sproget, fordi det peger på et righoldigt indre og ydre univers.

Selvom naturoplevelser og læseoplevelser er meget forskellige, så er de fælles om at stimulere oplevelser – nærmere bestemt oplevelser, der giver os en fornemmelse af, at vi er en del af noget større.

Embodied cognition skaber den videnskabelige ramme for, hvordan digtene kan bruges til at stimulere naturoplevelser og hvordan oplæsning kan hjælpe til en bedre sprogforståelse og større læselyst i indskoling.

4 Er det vigtigt at have et sprog for naturen for at kunne opleve den?

Vi bruger bl.a. sproget til at udpege verden med. Når vi får sprog for det, der findes, får vi lettere ved at dele vores tanker om det. Ved at skrive digte om natur, peger vi på naturen som noget, der er vigtigt nok til at skrive om. Samtidig er oplæsningen og skønlitteraturen med til at åbne og stimulere samtaler. Vi kan bestemt godt få naturoplevelser uden at tale samtidig, men det at dele naturen sprogligt, får dens betydning til at vokse.

I dag er det netop en fare, at naturen er faldet ud af samtalen for mange mennesker. Den er et

eksotisk sted, hvor vi kun en sjælden gang er på besøg. Men faktum er jo, at vi selv er natur. Vi har de samme krav til livet, som alt andet levende. Vi har kroppe, der fryser og bliver syge. Vi har basale behov, der skal opfyldes, for at vi kan overleve og trives. Og vi har brug for frihed fra skadelige stoffer og forhold, der stresser os. Derfor er det skørt, at vi tror, at naturen er noget vi skal ud i. Vi er selv natur hele vores liv.

5 Er der en særlig grund til, at du har valgt digt-formen frem for fx at skrive en roman eller en novellesamling?

Digte kan noget helt særligt i forhold til oplevelser. Man kan sige, at digte består af oplevelser. Digte kryber under huden på os og gør sproget levende. Digte er universer skabt af stemninger, fornemmelser og fantasier. Digte puster liv i ordene og får dem til at danse. Derfor er de oplagte til at række ud efter den natur, vi alle sammen tager del i.

THERESA SCHILHAB (f. 1967) er neurobiolog, filosof, dr. pæd. og ph.d., og hun forsker i, hvordan mennesket lærer i lyset af vores biologiske natur. Hun udgav i 2023 digtsamlingen *Naturdigte*, der indeholder 20 digte for børn om naturen samt tilhørende forslag til sproglige, kreative og bevægelsesorienterede aktiviteter. Hun er særligt optaget af den videnskabelige tilgang *Embodied cognition*, og hvordan denne kan bruges til at udvikle nye undervisningsformer.

Oversættere fra hele Norden på besøg i København

Den 9.-12. september 2024 blev der afholdt et seminar for oversættere af børne- og ungdomslitteratur fra Norden i København. Formålet var at sætte fokus på denne vigtige men ofte oversete gren af de litterære oversætteres arbejde. Målet var at give oversætterne mulighed for at udveksle erfaringer, diskutere vigtigheden af at anerkende oversætternes arbejde og udbrede budskabet om, at litteraturen er vigtig for børns lyst til at læse, deres sproglige udvikling og deres møde med verden gennem det skrevne ord.

Af **Nanna Kalkar**, oversætter af islandsk og svensk litteratur

14 oversættere fra Sverige, Norge, Finland, Island og Færøerne og seks oversættere fra Danmark, som var værtsland for besøget, deltog i det fire dage lange seminar, der bød på et spændende program.

Deltagerne besøgte bl.a. Københavns Hovedbibliotek og deres imponerende kreative børneetage LÆS, hvor de fik indsigt i bibliotekets arbejde og i de ofte nedslående statistikker, som afslørede et generelt fald i børns lyst til at læse. Men det var opmuntrende at se, at man virkelig forsøger at gøre noget for at stimulere børnenes læselyst og er bevidste om, hvor vigtigt det er, at de kommer i kontakt med bøger fra de er helt små.

Under et besøg på forlaget Carlsen blev der bl.a. sat fokus på salget af oversatte nordiske børnebøger. Sverige ligger klart i front i salget af børnebøger til Danmark, mens de andre nordiske lande halter bagefter. Generelt står det sløjt til med oversatte børnebøger på det danske marked, men her kommer oversætternes arbejde som litterære agenter også ind i billedet. Et arbejde, vi ofte frivilligt påtager os i et forsøg på at trænge igennem til forlagene og reklamere for lødige, sjove, spændende og lærerige børnebøger, der burde finde vej til danske læsere.

Et besøg hos Slots- og Kulturstyrelsen gav indsigt i legater og støtteordninger til fremme af både dansk og nordisk børne- og ungdomslitteratur. Det fremgik af de

danske deltageres kommentarer, at det er svært for danske oversættere af B&U-litteratur at få arbejdslegater og ikke mindst anerkendelse i form af hædersbevisninger. Flere af de andre nordiske lande gør meget ud af deres børnebogsoversættere og har selvstændige priser helliget dem, der udmærker sig inden for feltet. Det kunne vi lære noget af i Danmark, hvis vi ønsker at synliggøre disse oversættere og fremme deres arbejde.

Til sidst besøgte deltagerne Nordatlantens Brygge til et arrangement med børnebogsforfatter og oversætter Martin Glaz Serup, der i veloplagt stil fortalte om sin bog *Hvis du møder en bjørn* og om sine arbejdsprocesser. Oplægget blev rundet af med en samtale med oversætter Thomas Harder, hvor Martin Glaz Serup gav et levende og inspirerende indblik i, hvordan han og hans medforfatter, finlandssvenske Malin Kivelä, arbejdede med teksten på hver sit sprog.

Kan en romkugle være kontroversiel?

Et bærende element i seminaret var deltagerenes oplæg om selvvalgte emner, der kom vidt omkring i det litterære B&U-landskab. Her blev der både udvekslet erfaringer og viden, dykket ned i særlige oversættelsesproblemer mellem de nordiske sprog og diskuteret, hvad

man kan og ikke kan præsentere for børn i de nordiske lande.

Kan en bog om bare numser fx sælge i alle lande, eller er det for grænseoverskridende, når illustrationerne viser forskellige nøgne kroppe? Er det mest danske børn, der synes, at bandeord er sjove? Er det for groft at udgive en bog om en mand, der forsøger at tage livet af en plagsom kat, eller for dystert at skrive om en kat, der stræber sin ejer efter livet? Hvorfor er det danske ord "romkugler" kontroversielt at have med i en finsk oversættelse, når det optræder i undertitlen på en børnebog (rommen er synderen). Hvem skal egentlig bestemme, hvad der er "for grænseoverskridende", og har oversætterne noget at skulle have sagt i den diskussion? Og hvorfor varierer det fra land til land, hvad forlagene mener er godt for børnene at læse?

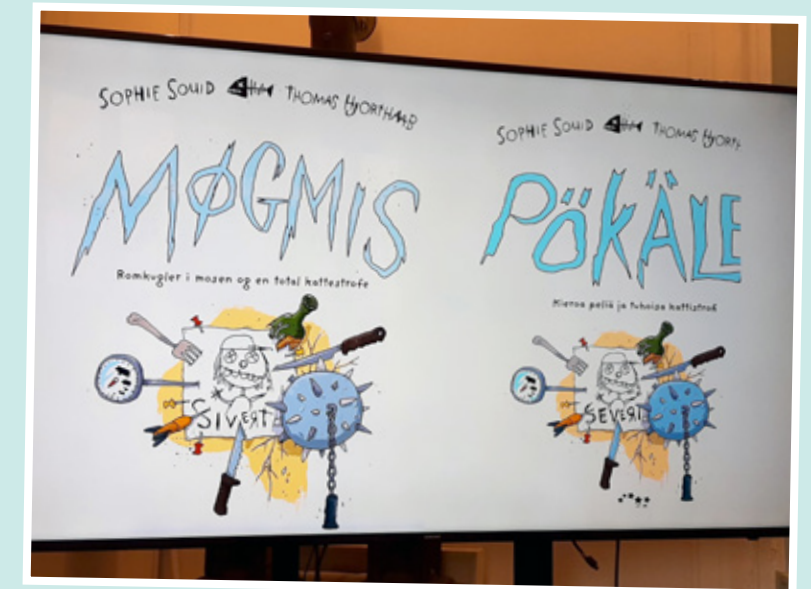
Seminaret bød på et væld af gode diskussioner, og trods de ofte nedslående statistikker om børns dalende læselyst var det positivt at se, at man med mange gode tiltag udtrykker et ønske om at øge læseglæden. Og ikke mindst var det opmuntrende at blive bekræftet i, at oversættere stadig kæmper for at udbrede den nordiske børne- og ungdomslitteratur landene imellem og finder stor glæde og mening i dette arbejde.

SEMINARET FIK STØTTE FRA:

Dansk Forfatterforening
Autorkontoen
Statens Kunstfond
Letterstedska Föreningen
Clara Lachmanns Fond
Gustaf Packaléns Mindefond og
Fondet for dansk-svensk samarbejde

Gruppebillede. I seminaret deltog oversættere fra både Sverige, Norge, Finland, Island, Færøerne og Danmark.

De populære bøger om Møgmis er bl.a. blevet oversat til finsk.

Af Mette Sofie Kirkedal,
lektor og bestyrelsesmedlem i
IBBY Danmark

Allerlængst mod nord i vores lille land har jeg trådt mine barnesko. I Skagen, hvor sommeren er lang, varm og lys. I Skagen, hvor vinteren er kold, mørk og blæsende. Uagtet årstid er naturen allestedsnærværende i Skagen. Det er et grundvilkår for livsførelsen i byen. Det blæser i dag, og det blæser i morgen. Og det går også endda.

Naturen er fundamentet i mit liv. Det er min måde at være i verden på. Jeg er allermost lykkelig, når duften af saltvand og tang hænger i luften, mens vinden pisker sand op på kinderne.

Første gang jeg oplevede denne væren i verden blive spejlet i litteraturen var, da jeg læste Carsten Jensens *Vi, de druknede*. Måden, hvorpå havet i romanen var udgangspunktet for alt i livet, var så genkendelig, at jeg undervejs i læsningen var helt åndeløs. Anden gang jeg mødte denne akkuratesse i beskrivelsen af mødet mellem menneske og hav var, da jeg læste Bent Hallers *Magnolia af Skagerrak*. Hallers naturbeskrivelser ramte mig i solar plexus. Magnolias leg på stranden var en spejling af min barndom i Skagens klitter og marehalm.

Senere er jeg blevet opmærksom på, at jeg altid ubevidst har foretrukket litteratur, hvor naturen spiller en central rolle – uagtet om det er naturen, som selv har agens, er udgangspunktet for protagonisten, eller om naturbeskrivelserne på en præcis og rammende måde sætter stemningen. Det afgørende er, at naturen er natur i egen ret.

Det er mig en stor glæde at bevidne, hvordan børnelitteraturen skriver naturen frem, så dens kompleksitet og skrøbelighed står side om side. For mig er det tydeligt, hvordan det i den nyere børnelitteratur bliver vældig præsent, at mennesket har brug for naturen. Mit håb er, at når litteraturen tager livtag med naturen, da giver det barnet et blik på sin omverden, som noget vi gerne vil værne om. Måske naturskildringerne kan give barnet naturmod.

Når jeg i en travl hverdag skal finde ro, så foregår det i naturen. Ved havet. Enten spejdende mod horisonten eller med næsen nede i vandkanten på jagt efter et stykke rav – og oftest med en god lydbog i ørerne. Her smelter oplæsningen og havets brusen sammen, og jeg rammer et punkt af lykke. Naturen og litteraturen. Litteraturen og naturen. Det er grundpillerne i min verden.